

**Приватний вищий навчальний заклад
«Медико-Природничий Університет»**

м. Миколаїв

СИЛАБУС

Навчальна дисципліна	Генетична психологія
Освітньо-професійна програма	Психологія
Освітньо-професійний ступінь	Перший (бакалаврський)
Спеціальність	С4 «Психологія»
Галузь знань	С «Соціальні науки, журналістика та інформація»
Статус дисципліни	Обов'язкова
Форма навчання	Очна
Рік навчання/семестр	I рік, семестр 1
Кількість кредитів ECTS/ Обсяг	Кредитів 4 усього годин 120 лекцій 18 практичних 36 самостійна робота 66
Викладач ПП	Хоржевська І.М.
Е-mail, контактний телефон викладача	
Посилання на сайт	
Консультації	За графіком впродовж навчального року
Анотація до курсу	Генетична психологія — міждисциплінарна сфера знань між диференційною психологією і генетикою, що досліджує взаємодію факторів спадковості і середовища у формуванні індивідуальних відмінностей за психологічними та психофізіологічними ознаками. Останніми роками предметом дослідження є також індивідуальний розвиток з характерними переходами від одного до іншого етапу протягом життя. Водночас дисципліна досліджує індивідуальні особливості психічної діяльності людини, які зумовлені спадковими факторами. Розуміння генетичної психології потребує базових знань з біології, зокрема генетики, з психології, патопсихології, а також вміння оцінювати і інтерпретувати статистичні дані. Часто в західній науці використовують термін “генетика поведінки” (behavioral genetics)
Мета та завдання курсу	Метою вивчення дисципліни «Генетична психологія» — вивчення об'єктивних процесів зародження нових психічних явищ, які були в надрах попередніх, становлення нових психічних механізмів і знання про них на підставі знайдених передумов, що допоможе медичним психологам в усвідомленні основних підходів до організації психологічних досліджень у системі освіти, виявити можливі варіанти інтерпретації результатів цих досліджень і тих педагогічних висновків та припущень, які з них випливають. Завдання: оперувати понятійно-категоріальним апаратом

	генетичної психології; засвоєння основних категорій генетичної психології; вивчення методологічних принципів аналізу розвитку особистості, навчання та формування психічних новотворів; проведення генетичного психологічного дослідження з метою виявлення психологічних і соціальних чинників, що впливають на психічний розвиток.
Програмні результати навчання	
Інтегральні: Здатність розв'язувати складні задачі і проблеми медичної психології, що передбачає проведення досліджень та/або здійснення інновацій і характеризується невизначеністю умов і вимог. Загальні: ЗК 1. Здатність застосовувати набуті знання у практичних ситуаціях. ЗК 4. Здатність виявляти, ставити та вирішувати проблеми. Спеціальні (фахові, предметні): ФК4. Здатність до вибору оптимальних методів та проведення клінічної / психологічної діагностики пацієнта. ФК5. Здатність до оцінювання результатів діагностики, лабораторних та інструментальних досліджень, проведення психологічного дослідження та аналізу, систематизації, оцінювання психометричних та психодіагностичних методик, формулювання аргументованих висновків та рекомендацій. ФК6. Здатність до планування, організації та здійснення психологічного дослідження, використання валідного і надійного психодіагностичного інструментарію, аналізування та систематизації одержаних результатів, формулювання аргументованих висновків та рекомендацій. ФК7. Здатність до визначення обсягу, порядку та характеру заходів надання медикопсихологічної допомоги, з урахуванням вікових, гендерних, культуральних, особистісних та інші індивідуальних особливостей пацієнтів. В результаті вивчення навчальної дисципліни здобувач повинен: Знати: основні теоретико-методологічні засади вікової психології, критерії та принципи вікових періодизацій життєвого шляху особистості, теорії розвитку людини, головні характеристики стадій розвитку, поняття кризи, види криз, їх прояви, особливості фізичного і когнітивного розвитку в різні вікові періоди, особливості діяльності та соціальних зв'язків у різному віці; психологічні основи навчання і виховання, предмет, завдання і методи педагогічної психології, психологічні аспекти педагогічної діяльності лікаря. Уміти: вільно оперувати понятійно-категоріальним апаратом вікової та педагогічної психології; - аналізувати стадії розвитку особистості з точки зору різних періодизацій; - характеризувати періоди розвитку, враховуючи провідний вид діяльності, особливості емоційної та когнітивної сфер, поведінкових проявів, особливостей соціальних контактів; - визначати кризи та пояснювати механізми їх виникнення; - враховувати психолого-педагогічні аспекти навчальної та виховної діяльності лікаря. Демонструвати: ПРН1. Обирати та застосовувати надійний діагностичний та психодіагностичний інструментарій для здійснення медичних та психологічних інтервенцій. ПРН2. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження, критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки, представляти результати власних досліджень усно / письмово для поінформованої аудиторії. ПРН4. Здійснювати ідентифікацію, підготовку і виконання психологічного (медикопсихологічного) втручання, яке необхідне для досягнення поставленої мети, використовуючи результати психодіагностики.	

ПРН5. Визначати принципи, тактику, характер лікування, реабілітації, медичної, психологічної, психоконсультаційної (психотерапевтичної), медико-психологічної допомоги.

ПРН 7. Інтерпретувати та прогнозувати вплив лікування на перебіг хвороби / розладу з метою оптимізації програм медичної, психологічної та медико-психологічної допомоги.

ПРН10. Відшуковувати необхідну інформацію у професійній та науковій літературі, базах даних та інших джерелах, аналізувати та оцінювати цю інформацію, застосовувати її для вдосконалення медичної практики.

Зміст курсу		
№ з/п	ТЕМИ ЛЕКЦІЙНИХ ЗАНЯТЬ	Кількість годин
1	Тема 1. Основні поняття сучасної генетики і психогенетики	2
2	Тема 2. Методи психогенетики	4
3	Тема 3. Генетична психофізіологія	4
4	Тема 4. Генетична психологія	4
5	Тема 5. Фенотипові ознаки і психологічна адаптивність	2
6	Тема 6. Вікові аспекти психогенетики	2
	Усього:	18
№ з/п	ТЕМИ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ	Кількість годин
1	Популяційний метод. Генеалогічний метод. Побудова родоводу.	4
2	Метод близнюків. Моно- та дизиготні близнюки. Протилежні психологічні тенденції близнюкової пари.	4
3	Психологічний фенотип, його дослідження.	4
4	Психологічний фенотип, його дослідження. Статистичні методи дослідження, які застосовують у психогенетиці.	4
5	Генетика мозку: методичні підходи та рівні аналізу. Міжіндивідуальна варіативність ЕЕГ: фонові та викликані потенціали.	4
6	Психогенетичні дослідження різних властивостей нервової системи і психофізіологічних проявів: психосенсорні реакції, їх чутливість, динамічність.	4
7	Психогенетичні дослідження когнітивних функцій. Асортативність шлюбів.	4
8	Психологічні дослідження вербального та невербального інтелекту, результати за тестом Векслера.	4
9	Психогенетичні дослідження поведінки, у тому числі асоціальної.	4
	Усього:	36
№ з/п	ТЕМИ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ	Кількість годин
1	Сучасні проблеми генетичної психології.	2
2	Закони Менделя.	2
3	Хромосомні хвороби у людини.	4
4	Еволюція людини з позиції генетики.	2
5	Генетичні і психологічні відмінності чоловічої і жіночої статі.	2
6	Генотип і середовище, норма і діапазон реакції.	4
7	Генетичні маркери як шлях переходу від популяційних до індивідуальних характеристик.	4
8	Історія психогенетики. Роботи Ф. Гальтона.	2
9	Хибність ідей расизму.	2
10	Етичний аспект дослідження генетичних особливостей людини.	2
11	Методи психогенетичних досліджень.	4
12	Генеалогічний метод в психогенетичних дослідженнях.	4

13	Метод прийомних дітей в психогенетиці.	2
14	Метод близнюків в психогенетичних дослідженнях.	4
15	Популяційний метод дослідження в психогенетиці.	4
16	Психологічний фенотип, його дослідження.	2
17	Генетика мозку: методичні підходи та рівні аналізу.	4
18	Спадковість та середовище у формуванні функціональної асиметрії.	4
19	Психогенетичні дослідження темпераменту.	2
20	Психогенетичні дослідження когнітивних функцій.	2
21	Психогенетичні дослідження інтелекту.	2
22	Психогенетичні дослідження поведінки.	2
23	Генетична зумовленість ряду здібностей.	2
24	Фенотипові ознаки і психологічна адаптивність.	2
	Усього:	66

Пререквізити	«Генетична психологія» є своєрідним вступом до обов'язкових та вибіркових психологічних дисциплін.
Кореквізити	Психологічне консультування та корекція, патопсихологія, основи психопатології, психологія сім'ї
Постреквізити	Післядипломне навчання та також закладає фундамент для подальшого засвоєння здобувачами знань та вмінь з циклу дисциплін професійної та практичної підготовки за освітнім рівнем магістр
Методи навчання	Для формувань умінь та навичок застосовуються такі методи навчання: - вербальні (лекція, пояснення, розповідь); - наочні (спостереження, ілюстрація, демонстрація); - метод проблемного викладання; - самостійна позааудиторна робота здобувачів
Засоби діагностики	У процесі вивчення навчальної дисципліни «Генетична психологія» застосовують наступні методи контролю: Початковий – здійснюється під час проведення бесід, практичних занять і включає в себе перевірку знань теоретичного матеріалу, який студентами в процесі вивчення інших дисциплін (загальної психології, вікової та педагогічної психології тощо), що проводиться методом анкетування, фронтального усного опитування тощо. Поточний – здійснюється на практичних заняттях. За змістом він включає два аспекти: якість засвоєння матеріалу, який охоплюється темою заняття та активну участь студента в роботі семінару. Крім того, включає написання контрольних робіт, тестування, диктанту понять тощо. Поточний контроль на практичних заняттях проводиться з метою виявлення готовності студентів до занять у таких формах: - вибіркове усне опитування перед початком занять; - фронтальне стандартизоване опитування за картками, тестами впродовж 5-10 хв.; - фронтальна перевірка готовності студентів до заняття; - письмові відповіді на окремі запитання практичного заняття;

	- письмова (до 20 хв.) контрольна робота. Проміжний – здійснюється на практичних заняттях і має дві цільові функції: перевірку засвоєння студентами основних положень лекцій, які читаються з курсу, і стимулювання поглибленого вивчення програмного матеріалу. Проводиться методом написання самостійних та контрольних робіт, складання кросвордів, проблемних таблиць тощо. Підсумковий – здійснюється у формі підсумкового модульного контролю після закінчення вивчення всього курсу «Генетична психологія». Оцінювання здійснюється згідно регламенту проведення контролю та критеріїв оцінювання.
Засоби контролю	поточний контроль, підсумковий контроль (іспит)
Перелік питань до підсумкового контролю вивчення курсу	
1. Що вивчає генетика? 2. Назвіть закони Менделя. 3. Як розшифрувати закон однаманітності першого покоління за Менделем? 4. Що означає незалежне розщеплення за Менделем? 5. Назвіть третій закон Менделя. 6. Наведіть визначення гена. 7. Які бувають гени? 8. Яка функція у генів-регуляторів? 9. Яку частину становлять гени, які кодують структуру білків? 10. Назвіть нуклеотиди. 11. Що означає явище комплементарності? 12. Які нуклеотиди комплементарні між собою? 13. Скільки нуклеотидів кодують інформацію щодо однієї амінокислоти? 14. Що таке аллель? 15. Скільки пар хромосом у людини? 16. Наведіть визначення гамети. 17. Що таке зигота? 18. Що означає гомозиготність? 19. Що означає гетерозиготність? 20. Поняття “аутосомні хромосоми”. 21. Що означає домінантний ген? 22. Як виявляє себе домінантна фенотипова ознака? 23. Що означає рецесивний ген? 24. Коли проявляється рецесивна фенотипова ознака? 25. Поняття “генотип”. 26. Поняття “фенотип”. 27. Закон Вебера-Фехнера. 28. Як генетично відрізняється чоловіча стать? 29. Де міститься інформація про стать майбутньої дитини: в яйцеклітині чи сперматозоїді? 30. Які статистичні особливості передавання спадкової ознаки, яка пов’язана зі статтю? 31. Що таке мутації? 32. Як з’являються спонтанні мутації? 33. За яких обставин виникають індуковані мутації? 34. Як генетично передається хвороба Гентінгтона? 35. Як виникає хвороба Дауна? 36. За яким геном передається фенілкетонурія: за домінантним чи рецесивним? 37. Яка частота фенілкетонурії?	

38. Як передається спадкове порушення сприйняття кольорів?
39. Що таке хромосомні хвороби?
40. Які генетичні причини хвороби Шерешевського-Тернера?
41. Які генетичні причини хвороби Гентінгтона?
42. Які особливості поведінки людей, які мають дві Y-хромосоми?
43. Як впливає на індивідуальний розвиток генотип?
44. Як впливає на індивідуальний розвиток середовище?
45. Що означає норма реакції?
46. Що означає діапазон реакції?
47. Що таке генетичні маркери?
48. Роль генетичних маркерів.
49. Що вивчає психогенетика?
50. Історія психогенетики.
51. Перелічіть роботи Ф. Гальтона.
52. В яких роках з'явилися роботи Ф. Гальтона?
53. Неспроможність євгеніки.
54. Психогенетика серед інших психологічних дисциплін.
55. Етичний аспект дослідження генетичних особливостей людини.
56. Як співвідносяться теорія та результати емпіричних досліджень в психогенетиці?
57. Назвіть основні методи психогенетичних досліджень.
58. Популяційний метод психогенетичних досліджень.
59. Генеалогічний метод.
60. Наведіть приклад побудови родоводів.
61. Метод прийомних дітей.
62. Метод близнюків.
63. Монозиготні близнюки.
64. Дизиготні близнюки.
65. Протилежні психологічні тенденції близнюкової пари.
66. Популяційний метод дослідження.
67. Інбридінг, його вплив на адаптивність, коефіцієнт інбридінгу.
68. Психологічний фенотип, його дослідження.
69. Генетика мозку: методичні підходи та рівні аналізу.
70. Генетико-математичні методи.
71. Міжіндивідуальна варіативність ЕЕГ.
72. Спадковість та середовище у формуванні функціональної асиметрії.
73. Психогенетичні дослідження чутливості до різноманітних подразників.
74. Психогенетичні дослідження темпераменту.
75. Група крові людини та особливості темпераменту.
76. Психогенетичні дослідження когнітивних функцій.
77. Психогенетичні дослідження вербального та невербального інтелекту.
78. Асортативність (невипадковість у шлюбних стосунках).
79. Психогенетичні дослідження поведінки.
80. Особливості поведінки людей з двома Y-хромосомами.
81. Генетична зумовленість ряду здібностей.
82. Фенотипові ознаки і психологічна адаптивність.
83. Накопичення ряду рецесивних ознак як фактор зниження біологічної і психологічної адаптивності.
84. Конституція і психологічна адаптивність.
85. Стан імунітету і психологічна адаптивність.
86. Емпіричні візуальні ознаки і особливості психологічного реагування.
87. Що вивчає онтопсихогенетика?
88. Онтогенетичні рівні психологічного реагування.

89. Назвіть онтогенетичні рівні психологічного реагування в дитячому віці.
90. Перелічіть вікові періоди критичного розвитку в онтогенезі.
91. Гіпотеза Лурія про зниження генетичних впливів на соціально опосередкованих рівнях психологічного реагування.

Політика курсу

Політика щодо дотримання принципів академічної доброчесності здобувачів вищої освіти:

- самостійне виконання навчальних завдань поточного та підсумкового контролів без використання зовнішніх джерел інформації;
- списування під час контролю знань заборонені;
- самостійне виконання індивідуальних завдань та коректне оформлення посилань на джерела інформації у разі запозичення ідей, тверджень, відомостей.

Політика щодо дотримання принципів та норм етики та деонтології здобувачами вищої освіти:

- дії у професійних і навчальних ситуаціях із позицій академічної доброчесності та професійної етики та деонтології;
- дотримання правил внутрішнього розпорядку університету, бути толерантними, доброзичливими та виваженими у спілкуванні зі студентами та викладачами, медичним персоналом закладів охорони здоров'я;
- усвідомлення значущості прикладів людської поведінки відповідно до норм академічної доброчесності та медичної етики.

Політика щодо відвідування занять здобувачами вищої освіти:

- присутність на всіх навчальних заняттях (лекціях, практичних (семінарських) заняттях, підсумковому модульному контролі) є обов'язковою з метою поточного та підсумкового оцінювання знань (окрім випадків з поважних причин).

Політика дедайну та відпрацювання пропущених або незарахованих занять здобувачами вищої освіти:

- відпрацювання пропущених занять відбувається згідно з графіком відпрацювання пропущених або незарахованих занять та консультацій.

Політика оцінювання курсу

За результатами поточного, модульного та семестрового контролів виставляється підсумкова оцінка за 100-бальною шкалою, національною шкалою та шкалою ECTS.

Модульний контроль: кількість балів, які необхідні для отримання відповідної оцінки за змістовий модуль упродовж семестру.

Семестровий (підсумковий) контроль: виставлення семестрової оцінки студентам, які опрацювали теоретичні теми, практично засвоїли їх і мають позитивні результати, набрали необхідну кількість балів.

Загальні критерії оцінювання успішності студентів, які отримали за 4-бальною шкалою оцінки «відмінно», «добре», «задовільно», «незадовільно», подано в таблиці нижче.

Кожний модуль включає бали за поточну роботу студента на практичних заняттях, виконання самостійної роботи, індивідуальну роботу, модульну контрольну роботу.

Виконання модульних контрольних робіт здійснюється в режимі комп'ютерної діагностики або з використанням роздрукованих завдань.

Модульний контроль знань студентів здійснюється після завершення вивчення навчального матеріалу модуля.

Критерії оцінювання навчальних досягнень

1. Бали за відповіді на групових заняттях – 5 б.:

- Оцінюється робота студента, який у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає, глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову та додаткову літературу, вільно послуговується науковою термінологією, розв'язує задачі стандартним або оригінальним способом, наводить аргументи на підтвердження власних думок, здійснює аналіз та робить висновки.
- Оцінюється робота студента, який достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає, в основному розкриває зміст теоретичних запитань та практичних завдань, використовуючи при цьому обов'язкову літературу, розв'язує задачі стандартним способом, послуговується науковою термінологією. Але при висвітленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації,

допускаються при цьому окремі неістотні неточності та незначні помилки – 4 б.

Оцінюється робота студента, який відтворює значну частину навчального матеріалу, висвітлює його основний зміст, виявляє елементарні знання окремих положень, записує основні формули, рівняння, закони. Не здатний до глибокого, всебічного аналізу, обґрунтування та аргументації, не користується необхідною літературою, допускає істотні неточності та помилки – 3 б.

Оцінюється робота студента, який не володіє навчальним матеріалом у достатньому обсязі, проте фрагментарно, поверхово (без аргументації та обґрунтування) викладає окремі питання навчальної дисципліни, не розкриває зміст теоретичних питань і практичних завдань – 2 б.

Оцінюється робота студента, який не в змозі викласти зміст більшості питань теми та курсу, володіє навчальним матеріалом на рівні розпізнавання явищ, допускає істотні помилки, відповідає на запитання, що потребують однослівної відповіді – 1 б. Оцінка **«Відмінно» - 90-100 балів** ставиться за умов, якщо студент дав лаконічні і ґрунтовні відповіді на всі запропоновані йому питання. Відповідь свідчить, що студент вільно володіє всім матеріалом курсу, передбаченим робочою програмою, при тому, він має не розрізненні знання окремих тем курсу, а володіє ним комплексно. Студент уміє аргументувати свою відповідь, навести необхідні докази, приклади; аналізувати запропоновані ситуації, посилаючись на джерела інформації. Студент розуміє значимість відповідних знань для особистого життя та для майбутньої професійної діяльності, підтверджуючи це конкретними прикладами.

Найвища оцінка ставиться також за вміння наводити протилежні підходи до оцінки тих чи інших феноменів, співставлення різних наукових позицій, уміння вести полеміку з дослідниками. Під час відповіді студент має продемонструвати не репродуктивну, а творчу розумову діяльність.

Оцінка **«Добре» - 75-89 балів** ставиться за умов, якщо студент викладає відповідь на кожне питання логічно, розкриваючи основний зміст. Разом з тим, відповіді не вистачає ґрунтовності, всебічності, деякі важливі нюанси пропущені. При доборі та наведенні фактів та прикладів студент припускається незначних помилок. В той же час, студент не розуміє актуальності питань які висвітлюються. У висловлюванні власної думки зустрічаються певні неточності. Висновки не носять повного та логічного підсумку.

Оцінка **«Задовільно» - 60-74 балів** виставляється студенту в разі, якщо він не повністю розкрив питання, або не відповів на деякі з них, що свідчить про відсутність повного комплексного засвоєння матеріалів курсу (знає лише певні теми). Відсутня ґрунтовність у розгляді питань, порушується логіка викладу питання. Студент не вміє аналізувати матеріал, не розуміє актуальність проблеми для сьогодення. Аргументація відповіді слабка, вибіркова, мають місце суттєві помилки у використанні фактичного матеріалу. Висновки не відбивають суті питання, або відсутні.

Оцінка **«Незадовільно» - 21-60 балів** виставляється студенту в разі, коли кожне з питань висвітлено поверхнево, або не висвітленими залишаються більшість питань. В процесі висвітлення питань допущені значні помилки, студент не знає, або плутає фактичний матеріал, не здатний аналізувати основні проблеми, не демонструє творчої розумової діяльності. Власна думка і висновки відсутні.

Система оцінювання роботи здобувачів освіти упродовж 1 семестру

Вид діяльності студента	Максимальна кількість балів за одиницю
I. Обов'язкові	
1.1. Відвідування лекцій	1
1.2. Відвідування лабораторних занять	1
1.3. Робота на лабораторному занятті	2
1.4. Виконання завдань для самостійної роботи	1,5
1.5. Виконання модульної роботи	12
Разом: 60	
Максимальна кількість балів за обов'язкові види роботи: 60	
Всього балів за теоретичний і практичний курс: 60	

Розподіл балів, які отримують здобувачі

Поточне оцінювання та самостійна робота		Екзамен	Сума балів
Змістовний модуль 1	Змістовний модуль 2		
30	30	40	100

Рекомендована література

Основна:

1. Кондрашихина О.А. Дифференціальна психологія. Київ :Центр учбової літератури, 2009. 230 с.
2. Максименко С.Д. Генетична психологія учіння людини: монографія / С.Д. Максименко. – Київ: Видавничий Дім «Слово», 2017. – 206 с.
3. Максименко С. Методологічний аналіз прогнозування та внутрішні лінії розвитку психічного здоров'я особистості / С. Максименко // Директор школи, ліцею, гімназії. 2011. № 5. С. 72-83.
4. Маруненко І.М., Неведомська Є.О. Біологія людини з основами генетики: Посібник для лабор. і сам ост. робіт для студ. небіол. спец. вищ. пед. навч. закл. - К.: КМПУ, 2008.- 98 с.
- 5.Маруненко І.М., Неведомська Є.О., Бобрицька В.І., З.Ф. Сіверс Основи генетики людини: Навчальний посібник для студ. вищ. пед. навч. закл. - К.: КМПУ, 2006.- 170 с.
6. Палій А.А. Дифференціальна психологія. Київ : Академвидав.2010. 429 с.
3. Романовська Л.І. Диференційна психологія. Львів: НовийСвіт, 2008. 254 с.
7. Романовська Л.І. Диференційна психологія. Львів: Новийсвіт – 2000, 2009. 234 с.

Додаткова:

- 1.Бердишев Г.Б., Криворучко І.Ф. Медична генетика. К.: Вища школа. – 1993. – 143с.
2. Максименко С. Д. Онтогенез особистості / С.Д. Максименко // Практична психологія та соціальна робота. 2006. № 9. С. 1-10; № 10. С. 1-10.
3. Максименко С. Д. Теорія специфічних рушіїв розвитку Г.С. Костюка. Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України / за ред. С.Д. Максименка, Л.А. Онуфрієвої. Кам'янець-Подільський: Аксіома, 2015. Вип. 27. С. 7-19.
4. Рибалко В. В. С. Д. Максименко: генетико-психологічна теорія народження, зростання та існування особистості / В. В. Рибалко // Практична психологія та соціальна робота. 2009. № 3. С. 1-5; Практична психологія та соціальна робота. 2009. № 4. С. 26-34.; Практична психологія та соціальна робота. 2009. № 5 . С. 55-56.

Електронні ресурси

1. <http://psylib.kiev.ua/>
2. <http://u-psihologa.com.ua/library.html>
3. <http://eprints.zu.edu.ua/36953/1/%D0%A0%D0%97%D0%BE%D1%88%D0%B8%D1%82%20%D0%9F%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D1%96%D1%8F%202023.pdf>
4. https://pidru4niki.com/15941024/psihologiya/genetichna_psihologiya
5. <https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/5228/1/%D0%9F%D0%A1%D0%98%D0%A5%D0%9E%D0%93%D0%95%D0%9D%D0%95%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%90.pdf>